

Sotsiaalkindlustusameti koostatud juhised on abiks kohalike omavalitsuste spetsialistidele perest eraldatud lapse hooldusperre paigutamisel

Juhise koostamisel on võetud aluseks sotsiaalhoolekande seaduse §10; §45⁵; §45⁶; §45⁹; §45¹¹ ja lastekaitse seaduse §4; §17 lg 1 p 4; §21; §34

I Enne lapse asendushooldusteenusele paigutamist

Asendushooldusteenusele paigutamine on vajalik siis, kui lapse kasvamine tema sünniperekonnas ei ole ajutiselt või pikaajaliselt võimalik (nt lapse vanemad on surnud, raskelt haigestunud, alkoholi- või narkootikumide tarvitamises, viibivad kinnipidamisasutuses või on sattunud muudesse tõsistesse eluraskustesse) ning lapsel puudub lähedane, turvaline inimene, kes soovib ja suudab lapse eest püsivalt hoolt kanda. KOV lastekaitse spetsialist hindab põhjalikult lapse abivajadust lähtudes LasteKS-st ja juhtumikorralduse põhimõtetest (seejuures on abiks [Lapse heaolu hindamise käsiraamat](#)).

- Esmajärjekorras peab lastekaitse spetsialist kaardistama lapse lähivõrgustiku ning selgitama välja, kas lapsel on lähedasi (näiteks vanavanemad, sugulased, hõimlased vms), kes saaksid ajutiselt või pikaajaliselt pakkuda kodu ja tuge ning võtta vastutuse lapse elukorralduse osas (mh valmisolek eestkostjate seadmiseks).
- Kui lapse lähedane on avaldanud valmisolekut eestkostjaks hakkamiseks, peab KOV lastekaitse spetsialist hindama isiku ning perekonna suutlikkust ja sobivust eestkostja ülesannete täitmiseks, võttes aluseks perekonnaseaduse § 174. (Sotsiaalkindlustusamet (SKA) koostöös Sotsiaalministeeriumiga on piloteerimas eestkostjate hindamise vahendit, sellekohase nõustamise saamiseks palun pöörduge SKA poole).
- Kui lapse lähedased ei ole valmis lapse eestkostjaks hakkama, soovime võtta nendelt sellekohane kirjalik kinnitus.

II Laps läheb asendushooldusteenusele

Kui lapsel puudub lähedane ja turvaline täiskasvanu, kes suudaks lapse eest hoolt kanda, suunab KOV lastekaitse spetsialist lapse asendushooldusteenusele.

- Sobiva asendushooldusteenuse vormi (SHS § 45⁵ lg 2) valikul peab KOV selgitama lapsele protsessi ja tema võimalusi, ära kuulama ja arvestama lapse arvamusega, hindama lapse vajadusi, arvestama tema senist elukorraldust (et võimalusel ning positiivse kogemuse korral säiliks haridusasutus, huviharidus), arengut ning muid tegureid (positiivne sõprusringkond ning sotsiaalne võrgustik) kasutades [lapse heaolu kolmnurka](#). Võimalusel püütakse säilitada lapse side senise elukohaga.

- **Lapsele asendushooldusteenuse vormi valimisel peab kohalik omavalitsus eelistama perepõhist asendushooldust, st hoolduspere.**
- KOV lastekaitse spetsialist saab iseseisvalt tutvuda STAR keskkonnas aktiivsete hoolduspere dega.
- KOV lastekaitse spetsialist saab ühendust võtta Sotsiaalkindlustusameti [peaspetsialistiga](#) pere de kohta lisainformatsiooni saamiseks ja sobiva pere valimiseks. Sobiv pere valitakse lapse vajadustest lähtuvalt ning sellest, kuidas valitud perekond on valmis lapse vajadusi täitma, last toetama.
- Lapsele sobiva pere leidmiseks saab KOV lastekaitse spetsialist edastada SKA peaspetsialistile ankeedi lapsele sobiva pere leidmiseks (ankeedi vormi saadab SKA spetsialist). SKA spetsialistid aitavad lapsele sobivat peret leida. Kui sel hetkel registris sobivat peret ei ole, kuid hiljem saab hinnatuks pere, kes võiks sellele lapsele sobida, võtab SKA spetsialist KOVga ühendust.
- Sobiva pere leidmisel vestleb KOV lastekaitse spetsialist perega, et luua esmakontakt, jagab informatsiooni lapse ja lapse teenusel viibimise eeldusliku perioodi osas, selgitab välja esmase sobivuse ning sõlmib edasised kokkulepped.

KOV lastekaitse spetsialist annab hooldusperele lapse kohta järgmist informatsiooni:

- Lapse vaimne ja füüsilise tervis (varasemate uuringute tulemused).
- Ülevaade lapsele koostatud juhtumiplaanist, raviskeemist, rehabilitatsiooniplaanist (kui see olemas on), mille järgimise lapse hooldaja peab tagama.
- Lapse võimalikud käitumuslikud eripärad.
- Lapsele määratud tugiteenused.
- Lapse haridusliku toe vajadus.
- Prognoos lapse ja bioloogiliste lähedaste edasise suhtluse osas ning võimalik naasmine päritoluperekonda, sh informatsioon kohtumenetluse osas (aus informatsioon lapse naasmise osas bioloogilisse perekonda, ei anta katteta lubadusi).
- Ülevaade lapse lähivõrgustikust ja edasine suhtlus nendega (nt lapse sõbrad).
- Lapse kohanemine uutes keskkondades ja võõraste inimestega (sh teiste lastega).

III Lapsega suhtlemine ja lapse vajadused

- KOV lastekaitse spetsialist selgitab perest eraldatud lapsele, arvestades tema vanust ja arengut, edasist elukorraldust, eesootavaid muudatusi ning edasist suhtlust lähedastega. Kui leitud on sobiv hoolduspere, annab lastekaitse spetsialist lapsele informatsiooni pere kohta ning selgitab välja lapse valmisoleku perega tutvumiseks. Lapse valmisolekul saab lastekaitse spetsialist korraldada lapse ja pere kohtumise, mille järgselt on võimalik kokku leppida edasine suhtlus ning perre elama asumine. Oluline on arvestada lapse turvatundega ning emotsionaalse valmisolekuga, laps saab perekonda liikuda, kui ta on

selleks valmis (arvestada tuleb erisustega tulenevalt lapse vanusest, east ja arengust). Esmased kohtumised tutvumiseks toimuvad keskmiselt ühe kuu jooksul, arvestades lapse arengut ning valmisolekut. Esimestel kohtumistel peab juures olema ka KOV lastekaitse spetsialist.

- Kui sobivat perekonda ei leitud, annab lastekaitse spetsialist lapsele põhjaliku informatsiooni perekodu või asenduskodu kohta ning korraldab selle, et laps saaks valitud asutuse, sealsete töötajate ja eluoluga tutvuda. KOV lastekaitse spetsialist selgitab välja lapse arvamusel pere- või asenduskodusse elama asumise suhtes ja fikseerib selle kirjalikult. Sobiva hoolduspere otsingud jätkuvad regulaarses koostöös SKA spetsialistidega ka siis, kui laps on elama asunud pere- või asenduskodusse.
- **Soovitused lapse selgituste andmiseks:**
 - Valige vestluse läbiviimiseks lapse jaoks võimalikult turvaline ja mugav asukoht.
 - Vestelge lapsega temale mõistetavas keeles (vältige võõrsõnu ning erialaseid termineid).
 - Laske lapsel vabalt rääkida ning esitada tema jaoks olulisi mõtteid/küsimusi.
 - Ärge andke lapsele katteta lubadusi (näiteks bioloogilise pere juurde naasmise osas).
 - Selgitage lapsele tema õigusi.

IV Laps hakkab elama hooldusperes

- Perre paigutamisel uuendab KOV lastekaitse spetsialist lapse juhtumiplaani, mille aluseks on lapse vajadused ning arenguvõimalused ja hoolduspere toetusvajadus. Juhtumiplaan koostatakse vastavalt lapse eale ja arengule koos temaga, samuti on protsessi kaasatud hoolduspere ning võimalusel bioloogiline perekond (arvestades bioloogilistele vanematele määratud käitumisjuhiseid ja kohtu poolt määratud suhtluskorda). Juhtumiplaani tegevuskava peab olema arusaadav, selge rollijaotusega ning selgitatud igale osapooltele.
- **Märgake lapse vajadusi ja leidke koos perega lapsele ning perele sobivaid toetusmeetmeid** (tugiteenused, valmisolek teha muudatusi lapse vajadustest lähtuvalt). Selgitage lapse lähedastele (vastavalt lapse ja lähedaste suhte kvaliteedile ning turvalisusele) lapse teenusele paigutamist ning edasist suhtluskorda.
- Hinnake lapse vajadusi ka sellest aspektist, kas tema perre paigutamisele kaasneb hoolduspere vanemale kõrgem hoolduskoormus, mida arvestada perele makstava toetuse määramisel. Sellele vastavalt määratakse hoolduspere vanema toetus ning lapse isiklike kulutuste katmise igakuine määr, mille minimaalsed suurused on fikseeritud SHS §45¹¹ lg 3; 4.
- Asendushooldusteenusele paigutamisel koostab KOV lepingu ([soovituslik näidis](#), vt lisa 3), mille allkirjastavad kõik osapooled.

- KOV lastekaitespetsialist fikseerib lapse paigutamise asendushooldusteenusele STAR juhtumimenetluses ning rakendab vastava abinõu STARis (vt ka [Juhis asendus- ja järelhooldusteenuse korraldamiseks](#)).
- Kui laps paigutatakse perekonda, **mis asub kaugemal lapse senisest elukohast**, siis KOV lastekaitespetsialist:
 - suhtleb lapse uue elukohajärgse KOViga ning selgitab välja võimalused lasteaia/üldhariduskooli koha saamiseks ning esitab vajadusel sellekohased taotlused. Samuti lepib elukohajärgse KOViga kokku muu kohapealse toe pakkumise lapsele ja perele;
 - koostöös hooldusperega otsib lapsele uue sobiva perearsti ning teeb perearstile taotluse lapse nimistusse võtmiseks;
 - kui lapsele on määratud rehabilitatsiooniteenus/tugiteenused, leiab koos perega vajadusel uue teenuseosutaja (kui pole otstarbekas jätkata senise teenuseosutaja juures käimist) ning esitab taotluse teenuseosutaja vahetamiseks;

Kohanemisperiood

- **KOV spetsialist on perele lapse kohanemisperioodil toeks ja nõustajaks, arvestades, et lähtuvalt lapse eest, arengutasemest ning varasematest kogemustest võib kohanemine aega võtta pikalt (nt kuni aasta).**
- **Lapse kohanemisel hooldusperes juures on oluline meeles pidada:**
 - Esialgu on oluline keskenduda eelkõige olukorra stabiliseerumisele, et laps tunneks ennast uues keskkonnas mugavalt. Ärge seadke lapsele ebarealistlikke ootuseid (näiteks haridusasutuses või kodus käitumises).
 - Andke lapsele võimalus kaasa võtta tema jaoks olulised ja vajalikud asjad, et ta tunneks ennast koduselt.
 - Võimalusel laske ka lapse bioloogilisel perel anda lapsele kaasa talle armsad asjad (nt kaisuloom, pilt vms).
 - Valmistuge tagasilöökideks ning võimaldage vajadusel hooldusperele lisatugi keeruliste olukordadega toimetulekuks.
 - Seletage lapsele ausalt, miks ta ei saa ajutiselt või püsivalt oma lähedastega koos elada.
- **Selgitage hooldusperele:**
 - Laps vajab aega kohanemiseks, seejuures tuleb mõista, et lapse senised harjumused on olnud erinevad ja kõik on tema jaoks uus (nt igapäevarutiin, söömis- ja magamisharjumused jne).
 - Seadke saavutustele väikesed eesmärgid (näiteks õpivõlgnevustega tegelemine, pereliikmetega kohanemine).
 - Olge valmis, et laps igatseb oma lähedasi ning ei pruugi mõista, miks ta nendega koos ei saa olla.
 - Lapse vahetuvad emotsioonid on protsessi normaalne osa.

- KOV lastekaitespetsialist ja hoolduspere lepivad kokku edasise suhtluse ning lastekaitespetsialist hoiab hooldusperega kontakti, eriti kohanemisperioodil. Mõttekoda Praxis [„Lapsendamise ja hooldusperre paigutamise järgne seiresüsteem“ uuringutulemustest](#) lähtuvalt on tehtud järgnevad soovitusel:
 - KOV lastekaitespetsialist külastab lapse perre paigutamise esimesel kuul kindlasti last ning perekonda, soovitatavalt ühel korral esimesel nädalal.
 - Hilisemad kohtumised toimuvad vastavalt kahe, kolme ja kuue kuu möödumisel.
- KOV lastekaitespetsialist selgitab lapsele tema õigust lastekaitespetsialistiga ühendust võtta (kui tema arengutase seda võimaldab) ning tagab selleks lapsele võimalused (telefon, internet).
- Kui hooldusperes kasvab juba varasemalt lapsi, on oluline ka nende laste toetamine, (pakkudes lastele tugiteenused, nt nõustamist). Kohanemise sujumist võiks hinnata kolme kuu möödumisel.
- Lapse perre paigutamisel suunab lastekaitespetsialist perekonna peretoetenusele, viib perekonna kokku asendushooldusteenuse [tugiteenuste osutajaga](#).

Suhtluskord bioloogiliste vanematega

- Suhtluskord lepitakse kokku ühiselt, tuginedes hoolduspere ning bioloogilise pere arvamusele ning vajadustele, **seades esikohale lapse huvid**.
- KOV lastekaitespetsialist võtab vastutuse lapse lähedastega suhtluse osas ning koostab koostöös hooldusperega bioloogilise pere ja lapse vahelise suhtluskorra (mis sisaldab mh telefonivestluseid) ning lepib kokku ühised põhimõtted selle toimimiseks.
- Kui suhtluskord on fikseeritud kohtumääruses juhitudakse sellest.
 - Aja jooksul, kui kohtus määratud suhtluskord ei vasta lapse vajadustele, pöördub KOV lastekaitespetsialist kohtusse suhtluskorra muutmise avaldusega.
- Kui suhtluskorda pole kohtumääruses fikseeritud, loob selle lastekaitespetsialist. Suhtluskorra loomisel lähtutakse lapse suhetest bioloogilise vanemaga, lapse arvamusest, arengust ning bioloogilise vanema võimekusest tagada lapse turvalisus kohtumiste ajal.
 - Lapse paremaks kohanemiseks uue perekonnaga võib mõneks ajaks (näiteks üks kuu) suhtluse lähedastega peatada, kui see vastab lapse vajadustele ning lapse paigutus hooldusperre on eeldatavasti pikaajaline.
 - Ajal, kui lähedaste ja lapse suhe on ajutiselt peatatud, soovitage KOV lastekaitespetsialistil anda lähedastele informatsiooni lapse käekäigu kohta. Lähedaste kohta võib anda informatsiooni ka lapsele, kui lapsel on selleks soovi ning tema arengutase ja vanus seda võimaldavad.
- Ühised põhimõtted võiksid olla kirjalikult fikseeritud (näiteks vastastikune austus, üksteise mitte halvustamine, lapsele katteta ja ebarealistlike lubaduste mitteandmine; süüdistustevaba suhtlus jne).
- KOV lastekaitespetsialist pakub lapse ja lähedaste kohtumiseks sobiva paiga, mis vastab lapse vajadustele (nt tuleb arvestada kohtumispaiga kaugust lapse viibimiskohast, kuna pikk sõit väsitab last). Kohtumiste koha valikul peab aluseks

võtma, et seal saaks olevahel suhelda, turvalisus oleks tagatud, mängutoad vms meelelahutuskohad ei tohiks olla ainus kohtumisaik, vaid pigem vahelduseks.

- KOV lastekaitsepetsialist viibib esimese lapse ja lähedaste kohtumise juures, vajadusel ka järgnevatel kordadel. Vajadusel leiab lastekaitsepetsialist sobiva kolmanda isiku, kes regulaarselt kohtumistel osaleb.

Laps on hooldusperes kohanenud

- KOV lastekaitsepetsialist on hoolduspere ja lapsega regulaarselt ühenduses, selgitab välja võimalikud murekohad ning kaardistab koostöös peretoetuse osutajaga toetusmeetmed.
- Peale kohanemisperioodi külastab KOV lastekaitsepetsialist last ja hoolduspere vähemalt kaks korda aastas, külastuse raames hinnatakse ümber ka juhtumiplaan. Kohtumiste käigus on oluline, et lastekaitsepetsialist suhtleks nii lapse kui hoolduspere vanematega ka eraldi, uuriks lapse rahulolu, selgitaks välja lapse arvamuse hooldusperes elamise kohta. Seejuures on abiks [lapse heaolu hindamise käsiraamat](#).
- Probleemkohtade märkamisel lähtub KOV lastekaitsepetsialist juhtumikorralduslikust põhimõttest lapsele ja perele abimeetme määramisel. Selleks on oluline lastekaitsepetsialisti järjepidev kontakt lapse ja perega ning siiras huvi nende käekäigu osas.
- Lapse heaolu kahjustavas või ohustavas olukorras hindab lastekaitsepetsialist lapse abivajadust ja viib lapse ohutusse tingimustesse.